

Ο Κύκνος ήταν γιος του Άρη και της Πελοπίας (ή, σύμφωνα με τον Απολλόδωρο [II 116], της Πυρήνης, παραφθορά της Κυρήνης, πράγμα που σημαίνει ότι αδελφός του ήταν ο Διομήδης των ανθρωποφάγων Βιστόνων της Θράκης). Είχε παντρευτεί την Θεμιστονόη, κόρη του Κήυκα, βασιλιά της Τραχινίας, στην θεσσαλική Φθιώτιδα, κοντά στον Μαλιακό κόλπο (αν και κάποιοι τον ήθελαν βασιλιά στην φωκική Τραχινία). Διόλου συμπτωματικά, ο Κήυκας ήταν γιος του Έσπερου και αδελφός της Εσπερίδας, από την οποία ο Άτλαντας απέκτησε κόρες τις Εσπερίδες.

Ο Κύκνος, στην πραγματικότητα, ήταν ληστής. Έστηνε ενέδρες στον δρόμο για τους Δελφούς κι έκλεβε τα αφιερώματα που οι ταξιδιώτες πήγαιναν στον ναό του Απόλλωνα, τους έπαιρνε τα ζώα που προορίζονταν για τις θυσίες, τους σκότωνε και φύλαγε τα κρανία τους, να χτίσει με αυτά ναό στον πατέρα του. Ή στον Απόλλωνα, όπως έλεγαν άλλοι. Συνήθως, έβγαινε μπροστά στα θύματά του και τα καλούσε σε μονομαχία. Στη μονομαχία του με τον Ηρακλή όμως, είχε και την βοήθεια του πατέρα του. Με τον ημίθεο να έχει στο πλάι του την Αθηνά. Και, για την περίπτωση, ηνίοχο τον Ιόλαο, καθώς ο Κύκνος διέθετε δυο ηνιοχούς, τον Δείμο και τον Φόβο, γιους του Άρη από την Αφροδίτη.

Η μονομαχία έγινε στο ιερό άλσος του Απόλλωνα («Ασπίς», 58 και 70), με εντολή του θεού Απόλλωνα, που ζήτησε από τον Ηρακλή να εξοντώσει τον Κύκνο («Ασπίς», 69), παρ' όλο που οι σχέσεις του Ηρακλή με τον Απόλλωνα δεν ήταν και οι καλύτερες. Κατά μια ισχυρή άποψη, το επεισόδιο αντανakλά την ύπαρξη στην περιοχή των Παγασών (όπου και το συγκεκριμένο άλσος) λατρείας κάποιων θεών, πατέρα και γιου, που υποχώρησαν και υποκαταστάθηκαν από τη λατρεία του Απόλλωνα.

Η άποψη αυτή ενισχύεται και από το ότι στην περιγραφή της μονομαχίας στην «Ασπίδα», έργο που λαθεμένα αποδόθηκε στον Ησίοδο αλλά δεν απέχει από την εποχή του, ο Κύκνος χαρακτηρίζεται «μεγαλόκαρδος» (μεγάθυμος), «αλογοδαμαστής» (ιππόδαμος), «έξοχος» (αμύμων) κ.λπ., με επίθετα δηλαδή που κανένας ποιητής δεν θα ξόδευε για να στολίσει κοινό ληστή. Οι έξι αιώνες που χωρίζουν την «Ασπίδα» από την «Βιβλιοθήκη» του Απολλόδωρου αρκούν για να έχει ξεχαστεί η αρχική αιτία. Έτσι, η μονομαχία του Ηρακλή με τον Κύκνο, κατά τον Απολλόδωρο, «μετακόμισε» εύλογα στην γειτονική της Θράκης (όπου ζούσαν οι πιστοί του Άρη Βίστονες) Μακεδονία, στον ποταμό Εχέδωρο που χύνεται στον Θερμαϊκό. Και δεν είχε νικητή. Ο Απολλόδωρος γράφει ότι, επειδή ο Άρης μεροληπτούσε υπέρ του γιου του, ο Δίας έριξε κεραυνό ανάμεσα στους μονομάχους. Τον θάνατο του Κύκνου από το χέρι του Ηρακλή ο Απολλόδωρος τον τοποθετεί πολύ αργότερα, μετά την δεύτερη μάχη του ημίθεου με τους Δρύοπες.

Η μονομαχία του Ηρακλή με τον Κύκνο ανήκει στα «Πάρεργα», τις περιπέτειες που έτυχαν στον πηγαϊμό ή τον ερχομό από ένα άθλο και που δεν σχετίζονται με αυτόν. Ήταν το τέταρτο από αυτά, μετά την Κενταυρομαχία στη Φολόη, την μονομαχία με τον κένταυρο Ευρυτίωνα στη χώρα του Δεξαμενού και την αρπαγή της Αλκηστης από τα χέρια του Χάρου, όπως ήδη αναφέρθηκε.

(τελευταία επεξεργασία, 27 Αυγούστου 2021)